

During the first stage (a second third of the 6th c. BC) of life at the settlement, the colonists dwelled in small half-dugouts. In the last third of the 6th c. BC the second stage of building starts (the last third of the 6th c. — the first quarter of the 5th c. BC): surface buildings made of mudbricks and stones. Dugouts were backfilled at a time, and houses were erected on their place. These dwellings built close to each other created small blocks. Concerning their planning, peculiar are the houses with typical scheme of two- and three-sided arrangement of roofed premises around the yard. Main architectural axes of the city were put, which were followed until the Early Byzantine period. The city area made not less than 4,0—5,0 hectares at the second stage. There are several building periods at the second stage of city building, in the last of which (the end of the 6th c. and the first quarter of the 5th c. BC) two conflagrations happened. Houses in the central part of the city were burned after war actions on the edge of the first and the second quarters of the 5th c. BC

Т.М. Кузнецова

БІДОЛАШНИЙ ОРИК*

В ідентифікації певних поховань з представниками скіфського царського роду пріоритетною має бути дата кургану, що базується на хронології супровідного інвентарю, а не припустима дата смерті якогось персонажа. Лише це дозволяє пов'язати археологію та історію Скіфії.

К л ю ч о в і с л о в а: Північне Причорномор'я, Геродот, скіфи, правляча династія, поховання царів.

Генеалогія скіфських царів і їхня доля неодноразово привертала увагу дослідників (Смолин 1915; Граков 1950; Куклина 1971; Кузнецова 1984). Нагадаємо, що в «Історії» Геродота представлені три скіфські династичні лінії: Бартатуа → Мадій (Herod. I, 103); Спаргапіф → Лік → Гнур → Савлій → Іданфірс (Herod. IV, 76); Аріапіф → Скіл → Октамасад і Орік? (Herod. IV, 78—80). Остання лінія зіставляється дослідниками найчастіше з похованнями в кургані Солоха (Манцевич 1987, с. 118; Алексеев 1996; 2003, с. 229; Болтрик 2001; Кузнецова 2001, с. 141—150; 2008; Скорый, Ромашко 2009, с. 177). Зупинимося на цьому докладніше.

Інформація про цю скіфську династію в «Історії» Геродота переказана¹ таким чином: «...у **Аріапіфа**, царя скифов, был в числе других сыновей **Скил**. Он родился от женщины из Истрии и отнюдь не от туземки... Некоторое время спустя **Аріапіф** был предательски убит **Спаргапифом**, царем агафирсов, а **Скил** наследовал царскую власть и жену отца, имя которой было **Опоия**. Эта **Опоия** была местной уроженкой, и от нее у **Аріапіфа** был сын **Орик**. Управляя скифами, **Скил**

отнюдь не был доволен скифским образом жизни, но гораздо больше был склонен к эллинским обычаям вследствие воспитания... И во всем остальном он пользовался эллинским образом жизни и приносил жертвы богам по законам эллинов... дом построил себе в Борисфене и женился там на местной женщине (Herod. IV, 78).

*Пожелал он [Скил — Т. К.] быть посвященным в таинства Диониса Вакхического (Herod. IV, 79). Когда же после этого **Скил** возвратился к себе домой, скифы восстали против него, поставив во главе его брата **Октамасада**, рожденного от дочери **Тера**. [Скил] же, узнав о том, что совершается против него, и о причине, по которой это происходило, убегает во Фракию. А **Октамасад**, услышав об этом, пошел на Фракию войной... Прежде чем они схватились, **Ситалк** послал к **Октамасаду** сказать следующее: «Зачем мы должны испытывать [силу] друг друга? Ты — сын моей сестры и у тебя мой брат. Отдай же мне его, и я передам тебе твоего **Скила**...». Ведь у **Октамасада** находился брат **Ситалка**, бежавший от него. **Октамасад** соглашается с этим и, выдав своего дядю с материнской стороны **Ситалку**, получил брата **Скила**. И **Ситалк**, взяв брата, увел его с собой. **Скилу** же **Октамасад** там же на месте отрубил голову.» (Herod. IV, 80; імена виділені нами).*

Хронологію правління скіфських царів реконструював В.Ф. Смолін: Аріапіф — 500—475

* Стаття перекладена з російської, в оригіналі мала назву «Бедный Орик».

¹ Текст з «Історії» Геродота наведений за: Доватур, Каллистов, Шишова 1982.

або 480—465 рр.; Скіл — 475—450 або 465—450 рр.; Октамасад — 450—420 рр. до н. е. (Смолин 1915, с. 394). Вірогідні дати смерті скіфських володарів запропонував А.Ю. Алексеев: Аріапіф — у межах 475—460 рр. або близько 470—460 рр.; Скіл — приблизно 460—440 рр. або 450 р.; Октамасад і Орік — пізніше 440/430 рр. до н. е. (Алексеев 2003, с. 224, 226).

Курган Солоха — найграндіозніша споруда другої половини V — перших десятиліть IV ст. до н. е. у степовій смузі Північного Причорномор'я (висота над «центральною»/раннім похованням 15,0 м, над «боковим»/пізнім — 18,0 м). Знахідки в ранньому похованні срібного кіліка з написом 'ΛΥΚΟ', а в пізньому — амфори з графіто 'ΛΥ' дали підставу А.П. Манцевич припустити, що курган належав одній сім'ї, пов'язаній з ім'ям 'Λύκος', відомим з «Історії» Геродота (Herod. IV, 76), а також, «що обидві поховані в Солосі особи були родичами та посідали однакове соціальне та майнове становище: можливо, вони були чи то братами, чи то сином і батьком» (Манцевич 1987, с. 117—118).

А.Ю. Алексеев зробив спробу ототожнити поховання кургану Солоха з усипальнями синів царя Аріапіфа: рання, кінця V ст. до н. е., — Оріка, а бокова, першої чверті IV ст. до н. е., — Октамасада, зазначивши, що «висновок щодо вірогідності захоронення під його насипом двох синів Аріапіфа» (Оріка та Октамасада) поки що прийнятної альтернативи не має (Алексеев 1996; 2003, с. 229).

Після А.Ю. Алексеева до інтерпретації могил кургану Солоха звернулися Ю.В. Болтрик і Т.М. Кузнецова (Болтрик 2001; Кузнецова 2001).

Ю.В. Болтрик, розглянувши археологічну ситуацію в степовій смузі Північного Причорномор'я, запропонував повернутися до ранішого припущення А.Ю. Алексеева (Алексеев 1992, с. 127), «за яким Октамасаду немає місця в Солосі», та припустив, що там були поховані батько та син: у первинній могилі — Орік, а в іншій — його спадкоємець, вірогідно старший брат Атея (Болтрик 2001).

На думку Ю.В. Болтрика, починаючи від Аріапіфа, скіфи ховали своїх царів у районі Микитсько-Кам'янської переправи на Дніпрі вздовж трансскіфської магістралі та кожного наступного царя — вздовж магістралі все далі в степу по обидва боки річки. Дослідник вважає, що поблизу переправи був найраніший курган, а найдавший у степу, відповідно, найпізнішим. Спираючись на дати амфорного

матеріалу, Ю.В. Болтрику вдалося, використовуючи ключові пам'ятки, градувати головну магістраль Скіфії та ввести до кола претендентів на гробницю царя курган біля с. Велика Знам'янка, розкопаний Д.Я. Самоквасовим у 1884 р. Оскільки то найбільший (висота 7,0 м) курган першої половини V ст. до н. е., він, на думку дослідника, за своїми параметрами, рівнем престижу поховального інвентарю та часом зведення може розглядатися як усипальня Аріапіфа. Далі в степу розміщений курган Солоха (Болтрик 2001).

Раніше і я припускалася того, що курган Солоха перебивав могили не синів Аріапіфа, а самого Аріапіфа й Октамасада, а поховання Оріка було здійснене в іншому місці, можливо на території того скіфського соціума, до якого належала його мати — Опойя (Кузнецова 2001).

За вірогідне місце поховання Оріка був визнаний Бердянський курган, оскільки він тождний Солосі за конструкцією поховальних споруд і наявністю ідентичних бляшок — два скіфи з ритонном, що не відзначене для інших пам'яток² і, мабуть, засвідчує не тільки синхронність могил, а й близьку спорідненість похованих у них осіб. Окрім того, припускалося, що сюжет на вказаних бляшках демонструє сцену «двоєцарствія», що відображує наявність двох правителів у Скіфії, які ділили владу, — Октамасад і Орік. Розбіжність у позах скіфів, зображених на бляшках з ритонном (ліва фігура стоїть на колінах, права — тільки на лівому), можливо, свідчить про незначну різницю в статусі та не виключає, що так зображували «молодшого» та «старшого» басилевсів (там само).

Оскільки з «Історії» Геродота відомо, що Опойя лишалася царицею навіть по смерті Аріапіфа та лише її син Орік був спадкоємцем двох царів, припускалася значна роль цієї жінки в історії Скіфії, через що її смерть могла згубно вплинути на долю Оріка, позбавивши його останньої опори поруч з Октамасадом. Виходячи з цього, висловлене припущення про можливе захоронення знатної скіф'янки разом із сином на землях свого роду (за життя Октамасада) в Бердянському кургані (там само).

Припущення про поховання Аріапіфа в центральній гробниці Солохи, а Оріка й Опойї — в Бердянському кургані викликало заперечення з боку Ю.В. Болтрика та А.Ю. Алексеева, оскільки

² У кургані Куль-Оба золота пронизка хоча й близька за сюжетом, але має іншу іконографію (Кузнецова 2001).

ки обидва дослідники вважали, що влаштування центральної гробниці в Солосі (420—400 рр. до н. е.) сталося на декілька десятиліть пізніше за вираховану раніше (475/470—460 рр. до н. е.) умовну дату загибелі царя Аріапіфа (Болтрик 2001, с. 29—31; Алексеев 2003, с. 227). Однак, виходячи з розрахунків, зумовлених знахідками в Ніконії монет з іменем Скіла, і час правління, і час загибелі Аріапіфа можуть бути визначені інакше (Кузнецова 2004).

Час царювання Скіла в Скіфії дослідники відносять або до другої чверті V ст. до н. е. (Виноградов 1980, с. 104; 1989, с. 106, 120—121; Карышковский 1987, с. 68), або приблизно до 470—440 рр. до н. е. (Алексеев 2003, с. 292), а час випуску монет — до першої половини V ст. до н. е. (Карышковский 1987, с. 66—67), рубежу першої—другої чверті V ст. до н. е. (Загинайло 1989, с. 29) чи до 470—450 рр. до н. е. (Виноградов 1989, с. 120) і припускають випуск монет у період царювання Скіла. Оскільки монети з іменем Скіла відомі досі винятково в Ніконії, можна припустити, що вони були в обігу не за правління Скіла, як вважається, тобто після смерті Аріапіфа, а ще за життя останнього, оскільки не виключено, що Скіл міг правити Ніконієм і як намісник Аріапіфа, і як номарх, а не скіфський цар, через що випуск монет міг «випереджати» час його царювання та був пов'язаний лише з Ніконієм (Кузнецова 2004). Зважаючи на дати, що маркують припинення випуску монет з іменем Скіла в Ніконії, загибель Аріапіфа та приход до влади над скіфами Скіла можна припустимо обмежити тим часом — не раніше 450 р. до н. е., а, можливо, й пізнішим — 440 р. до н. е. (Виноградов 1989, с. 121)³.

Мабуть, передчасна смерть батька визначила для Скіла статус басилевса (Herod. IV, 78—79), який призначався Оріку, чистокровному скіфу, що було важливо в скіфському соціумі, адже навіть «слуг» для офіри царю після його смерті вибирали серед «природних скіфів» (Herod. IV, 72).

Спостереження над стратиграфією кургану Солоха показують, що після зведення вторинного насипу центр кургану змістився відносно «центральної»/ранньої могили. Не виключено, що влаштування «бокового» поховання планувалося задалегідь і відповідно до соціального статусу особи, для якої й була зроблена пізніша усипальня. Такою особою міг бути царський син, наслідування влади яким, а, відповідно, й

³ У Ю.Г. Виноградова — це можлива дата загибелі Скіла.

зведення окремого кургану не передбачалося, тобто Скіл чи Октамасад, можливо старші царські діти, але нечистокровні скіфи.

Але Орік, коли сталося вбивство Аріапіфа, вірогідно, був ще надто малим, тобто не досяг віку, необхідного для отримання влади, через що Скіл став басилевсом скіфів, узаконивши царський титул через шлюб з дружиною свого батька та матір'ю Оріка, що робило останнього не тільки спадкоємцем Скіла, а й закріплювало право Оріка на спадок Аріапіфа — Скіфію. Загибель Скіла від руки зведеного брата Октамасада могла знову змінити соціальне становище Оріка. У випадку, коли «бокова»/пізня могила Солохи трактується як усипальня Октамасада, похованого не в окремому кургані через те, що він був царем-узурпатором, але з усіма властивими йому регаліями — і царськими, і воїнськими, слід наголосити, що низка ознак, про які вже частково згадувалося, може вказувати на родинні зв'язки між особами, похованими в курганах Солоха та Бердянському, дозволяючи зіставити ці кургани та припустити, що в останньому похований саме Орік.

Про можливу спорідненість свідчать не тільки схожість конструкції поховальних камер та ідентичні бляшки із зображенням двох скіфів з ритоном, а й подібна форма великого царського казан з «бокового» поховання Солохи та великого казан з Бердянського кургану. На це само вказує й опозиція: великий = старший/Октамасад (Солоха) ↔ менший = молодший/Орік (Бердянський курган), що підтверджується наявністю в останньому: бляшок, ідентичних солоським, але зменшеного варіанта; казан, теж ідентичний за формою солоському, але менший; менша висота кургану, хоча глибина могили урівноважує «центральне»/раннє поховання Солохи (висота <15,0 м> + глибина <≈ 6,0 м> = 21,0 м; діаметр ≈ 50,0 м) з центральною могилою Бердянського кургану (висота < 8,4 м> + глибина <12,5 м> = 20,9 м; діаметр ≈ 51,0 м).

Вказане співвідношення та зіставлення його з історичними даними дозволяє запропонувати для V—IV ст. до н. е. єдине пояснення — розглянуті факти вказують на братів, що правили разом: старшого — Октамасада та молодшого — Оріка. Орік, соціальний статус якого був, мабуть, дуже високий («чистокровний» скіф — син скіфського царя, брат і пасинок другого царя — законний принц-спадкоємець), похований в окремому Бердянському кургані, а Октамасад (цар-узурпатор), що підняв заколот і вбив царя заради влади, — в «боковій» гробниці Солохи (Кузнецова 2001).

Думка Ю.В. Болтрика про те, що в Східній могилі Бердянського кургану були поховані «залежні особи», цілом справедлива (Болтрик 2001, с. 29—30), але слід зазначити, що мати царя могла бути «залежною від нього особою», а от жриця — ніколи, оскільки жерців не ховали в спільних усипальнях не тільки в межах однієї могили чи кургану, а навіть і в межах могильника (ідея про наявність у скіфів жерців — гіпотеза, не підтверджена джерелами).

Про те, що в Бердянському кургані похована не Опоія, свідчать антропологічні дані, які вказують, що в Східній могилі покоїлася жінка, яка не народжувала та мала вади опорно-рухового апарату⁴. Але цей факт не може бути доказом того, що в головній могилі похований не Орік, оскільки зв'язок між Бердянським курганом і Солохою встановлюється, як було показано, за іншими критеріями.

Твердження А.Ю. Алексеєва, що Бердянський курган зведений, «безперечно, пізніше за Солоху» (Алексеєв 2003, с. 229—230), підтримане С.А. Скорим і В.А. Ромашком (Скорый, Ромашко 2009, с. 176), перечить деяким датам, зокрема й самого А.Ю. Алексеєва. На думку дослідника, в Солосі «речовий склад первинної могили дає... підставу датувати «ядро» цього поховального комплексу загалом приблизно 420—400 рр. до н. е., але ближче до 400 р.» (Алексеєв 2003, с. 260), а «все це, не дивлячись на сучасну тенденцію до пониження хронології скіфських старожитностей V—IV ст. до н. е., дозволяє припустити стосовно здійснення вторинного поховання в Солосі широку археологічну дату ~ 400—375 рр. до н. е.» (там само, с. 261). Загалом же «вузька» дата та період влаштування всіх одночасних могил Бердянського кургану в межах 380—365 рр. до н. е. визначаються дослідниками за керамічним, найперше амфорним, матеріалом (там само), конкретно: 375—365 рр. до н. е. (Ковалев, Полин, Чередніченко 1992, с. 21); 380—370 рр. до н. е. (Полін, Ковальов, Чередніченко 2000, с. 108); 380—375 рр. до н. е. (Фиалко 1997, с. 57; 1998); 370—365 рр. до н. е. (Монахов 1999, с. 287).

Водночас «незалежні» дані вказують, що для Солохи «комбінована дата центрального поховання (2333 ± 28 ВР) дала калібрований вік 404—385 рр. до н. е. (1 σ) та найвірогідніший інтервал 420—350 рр. до н. е. (2 σ), а комбінована дата бокової могили (2325 ± 18 ВР) — 400—389 рр. до н. е.

(1 σ) та 404—380 рр. до н. е. (2 σ). Загальна ж комбінована дата кургану Солоха 2327 ± 15 ВР, або 400—391 рр. до н. е. (1 σ) та 403—383 рр. до н. е. (2 σ). Комбінована радіовуглецева дата (2334 ± 38 ВР) за кістками тварин дає калібрований вік Бердянського кургану з найбільшою вірогідністю в межах 420—360 рр. до н. е. (1 σ) та, ширше, — 550—350 рр. до н. е. (2 σ)» (Евразия... 2005, с. 199—201). Наведена інформація не дозволяє говорити, що поховання в боковій могилі Солохи було здійснене раніше ніж у Бердянському кургані.

Крім того, слід зазначити, що система датування пам'яток Скіфії «архаїчного» періоду дещо різниться від такої для часу скіфської «класики», оскільки архаїчні пам'ятки найчастіше датуються за найранішими знахідками, а класичні — за найпізнішими, і курган Солоха зокрема. Зважаючи на це, здогадний час загибелі Аріапіфа та дата «центральної»/ранньої могили Солохи різняться не так суттєво, як то видається дослідникам. Але повністю ці розрахунки ще не завершені — робота продовжується.

Попри суперечності щодо можливості захоронення відомих за писемними джерелами представників скіфського правлячого дому в могилах кургану Солоха, названі дослідники дотримуються одного та єдино правильного принципу — рухатися від відомого до невідомого, себто від археологічної дати комплексу до тлумачення похованих осіб, з якими ці комплекси можуть бути пов'язані, враховуючи, що дані про історичних персонажів Скіфії вкрай скупі.

Інший підхід до династійної хронології та розрахунків продемонстрували С.А. Скорий і В.А. Ромашко (Ромашко, Скорый 2009, с. 100—109; Скорый, Ромашко 2009). Розглянувши матеріали кургану Близнаць 2 — одного «з наймасштабніших (після Солохи)», на думку авторів, «скіфських аристократичних курганів V ст. до н. е.» в степовому регіоні Північного Причорномор'я, дослідники зазначили, що «вцілілі речі, конструктивні особливості кургану та деталі поховального ритуалу дозволяють датувати пам'ятку часом не пізніше кінця V ст. до н. е.» та співвіднести його з усипальнею царської особи (Скорый, Ромашко 2009, с. 174).

Згідно з методикою, запропонованою А.Ю. Алексеєвим і підтриманою колегами, дослідники дійшли висновку, що «хронологічні позиції кургану, вік похованого чоловіка, достатньо конкретно визначений антропологами, дозволяють... поставити питання про співвіднесення

⁴ Висловлюю ширю подяку Ю.В. Болтрику та С.І. Круц за надання та можливість скористатися неопублікованими даними.

скіфського володаря, похованого в кургані, з конкретною історичною особою — представником скіфської династії, ім'я якого відоме з нарративних джерел» у списку імен «скіфських правителів 2-ї половини V ст. до н. е., котрі називає Геродот» (там само). Здійснивши критичний аналіз праць, пов'язаних зі спробами зіставлення археологічних та історичних даних, — екскурс «у проблематику зі скіфської династійної історії V ст. до н. е.», дослідники вважають, що «нині немає переконливих даних, аби співвіднести місце захоронення Оріка з первинною гробницею Солохи, а тим паче — з Бердянським курганом», тож сконцентрували увагу на похованому в кургані Близнаць 2, хоча й відзначили, що «про Оріка, на відміну від його братів, окрім самого факту народження, імен батька та матері, іншої інформації немає» (там само, с. 174).

Не надавши жодних доказів чи пояснень, окрім указаних, дослідники запропонували «як нову версію — вважати курган Близнаць 2 усипальною Оріка, молодшого сина царя Аріаніфа». Локалізація цієї поховальної пам'ятки «на північ від області Геррос⁵, де (за Геродотом) ховали скіфських царів», пояснюється авторами тим, «що Орік не був верховним царем скіфів, яким, очевидно, був представник скіфської еліти, похований у первинній могилі Солохи. Він міг бути одним із басилевсів, правителем певної частини Скіфії (на землях якої його й поховали), який підтримував тісні стосунки з еллінами Боспору» (Скорий, Ромашко 2009, с. 177).

Поставивши завдання «уточнити дату поховання в кургані, оперуючи можливою датою смерті Аріаніфа (460 р. до н. е.) та віком скіфського вельможі, похованого в Близнаці 2 (25–30 років)», дослідники в підсумку зазначили, що «зведення кургану Близнаць 2, а, відповідно, і припустимий час захоронення Оріка, припадає на інтервал 440–435 рр. до н. е.» (там само).

Стосовно похованих у кургані Солоха С.А. Скорий і В.А. Ромашко висловили припущення, що її найдавніша гробниця була зведена для Октамасада, «про якого однозначно повідомляється як про царя скіфів (вірогідно — верховного) та час правління якого цілком синхронізується з датою первинної гробниці Солохи», а «бокова»/пізня — для його спадкоємця, «про якого не збереглося свідчень в історичних хроніках» (там само).

Але головну увагу тут хочеться приділити не критиці висновків з приводу ідентифіка-

ції певних поховань з могилами царів Скіфії, а оцінці системи обчислень, запропонованих С.А. Скорим і В.А. Ромашком. Вона базується на таких показниках: Т — вірогідна дата смерті Аріаніфа (460 р. до н. е.); В — реальна тривалість життя (вік) похованого в кургані Близнаць 2 (невідомий 25/30-літній чоловік-воїн). Унаслідок того, що дослідники, схоже, відняли від припустимої дати смерті історичного персонажа — Аріаніфа (Т ≈ 460 р. до н. е.) — реальний вік невідомого похованого в кургані Близнаць 2 (В = 25/30 років), і отримана буцімто уточнена дата (Д) зведення кургану (Т — В = 440/435 рр. до н. е.), але чому вона вийшла саме такою, а не Д = 435/430 рр. до н. е., автори не пояснили, хоча про те можна здогадатися.

Але справа полягає не в умовності даних, якими оперують С.А. Скорий і В.А. Ромашко, і не в арифметичних огріхах, а в тому, що такі дії просто неприпустимі, оскільки здійснена авторами операція з числовими значеннями не має жодного сенсу навіть за наявності безумовних фактів. Аби це показати, звернемося до найпростішого фактологічного матеріалу, згідно з яким відомо, що: 1) дві особи (O1) і (O2) — однолітки (ровесники) — мають вік по 65 років (В = 65), себто $V(O1) = V(O2) = 65$; 2) батько першого помер у 1970 р.; 3) батько другого — у 1993 р. Згідно з запропонованими даними та логікою «розрахунків» С.А. Скорого та В.А. Ромашка (рік смерті батька + вік дитини)⁶, виходить, що дві особи (O1 і O2), будучи ровесниками, живуть у різний час: O1 — 1970 + 65 = 2035 р.; O2 — 1993 + 65 = 2058 р., що є нонсенсом. Навіть якщо O1 і O2, будучи ровесниками, помруть в один рік, то, згідно з такою «методикою», ці події будуть датовані різними роками, що знову ж абсурдно.

Наведені приклади ілюструють той факт, що дата смерті сина та дата смерті батька — незалежні показники на відміну від дати народження сина, котра пов'язана з часом життя та смерті батька безпосередньо. У попередній роботі «методика розрахунків» С.А. Скорого та В.А. Ромашка названа «апофегеєм»⁷ скіфської хронології, оскільки цей термін досить влучно визначає суть явища (Кузнецова 2011). Однак його застосування спричинене винятково бажанням не допустити подібного в подальшому, а не прагненням скривдити шанов-

⁶ Тут додаємо, оскільки оперуємо роками нашої ери.

⁷ Апофегей = апофеоз + апогей — термін запозичений: Поляков 2009 (апофеоз — звеличення якоїсь особи чи події; апогей — верх, вершина, максимум).

них колег, адже цю формулу можна використати й інакше⁸.

Відтак, поспіх у хронологічних визначеннях може призвести не до уточнення, а до викривлення шуканого результату, оскільки смерть Оріка (за відсутності свідчень про його вік), могла настати в багатьох інтервалах, вирахованих від можливої дати смерті Аріа-

піфа, що не має стосунку ні до поховання в Близнеці 2, ні до будь-якого іншого кургану. Щоб пов'язати курган Близнець 2 з похованням Оріка, слід надати вагому систему доказів, базовану на фактах, хай і другорядних. Та навіть якщо похований у тому кургані був Оріком, дату його смерті, а, відтак, і дату зведення кургану, не слід вираховувати за «методом» Скорого/Ромашка (Ромашко, Скорый 2009, с. 100—109; Скорый, Ромашко 2009). Їхня «формула» не спрацьовує, оскільки рік смерті батька та рік смерті сина безпосередньо не пов'язані. У побудовах такого роду пріоритетною має бути дата кургану, що базується на хронології комплексу супровідного інвентарю, і лише вона дозволяє пов'язати археологію та історію Скіфії.

⁸ Скориставшись такою формулою ($T - B = D$), хтось не дуже грамотний (згадаймо «нову хронологію» А.Т. Фоменка) може вирахувати тривалість життя будь-якого похованого ($B = T - D$) навіть за відсутності антропологічних даних у кургані, для чого достатньо довільно співвіднести такий курган з якимось персонажем. Для Солохи це може мати такий вигляд: ($T/460 - D/390 - 380 = B/80 - 70$), де B — вік кісток у Солосі, а саме тих, про які немає даних.

- Алексеев А.Ю.* Скифская хроника (Скифы в VII—V вв. до н. э. Историко-археологический очерк). — СПб., 1992.
- Алексеев А.Ю.* Скифские цари и «царские» курганы V—IV вв. до н. э. // ВДИ. — 1996. — № 3. — С. 99—113.
- Алексеев А.Ю.* Хронография Европейской Скифии VII—IV веков до н. э. — СПб., 2003.
- Болтрик Ю.В.* Поиск усыпальниц Ариапифа и его сыновей // Ольвия та античний світ. — К., 2001. — С. 29—31.
- Виноградов Ю.Г.* Перстень царя Скила // СА. — 1980. — № 3. — С. 92—109.
- Виноградов Ю.Г.* Политическая история Ольвийского полиса VII—I вв. до н. э. Историко-эпиграфическое исследование. — М., 1989.
- Граков Б.Н.* Скифский Геракл // КСИИМК. — 1950. — XXXIV. — С. 7—19.
- Доватур А.И., Каллистов Д.П., Шишова И.А.* Народы нашей страны в «Истории» Геродота. — М., 1982.
- Евразия в скифскую эпоху.* Радиоуглеродная и археологическая хронология. — СПб., 2005.
- Загинайло А.Г.* Литые монеты царя Скила из Никония // Древнее Причерноморье. Тез. докл. — Одесса, 1989. — С. 27—29.
- Карышковский П.О.* Монеты скифского царя Скила // Киммерийцы и скифы. Тез. докл. конф. — Кировоград, 1987. — I. — С. 66—68.
- Ковалев Н.В., Полин С.В., Чередниченко Н.Н.* О датировке Бердянского кургана (по керамическим материалам) // Киммерийцы и скифы. Тез. докл. Междунар. научной конф., посвящ. памяти А.И. Тереножкина. — Мелитополь, 1992. — С. 39—40.
- Кузнецова Т.М.* Анахарсис и Скил // КСИА. — 1984. — 178. — С. 11—17.
- Кузнецова Т.М.* Исторические персонажи и скифские курганы // Мат-лы Междунар. научной конф. «Боспорский феномен: Колонизация региона. Становление полисов. Возникновение государства». — СПб., 2001. — С. 141—150.
- Кузнецова Т.М.* О времени правления в Скифии царя Скила // Мат-лы конф. «Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья (105 лет со дня рождения Б.Н. Гракова). — Запоріжжя, 2004. — С. 141—143 (Старожитності степового Причорномор'я і Криму. — XI).
- Кузнецова Т.М.* Αποθεύειος скифской хронологии // Древность: историческое знание и специфика источника. Мат-лы Междунар. научной конф., посвящ. памяти Э.А. Грантовского и Д.С. Раевского. — М., 2011. — V. — С. 121—124.
- Куклина И.В.* Анахарсис // ВДИ. — 1971. — № 3. — С. 113—125.
- Манцевич А.П.* Курган Солоха. — Ленинград, 1987.
- Монахов С.Ю.* Греческие амфоры в Причерноморье. Комплексы керамической тары VII—II вв. до н. э. — Саратов, 1999.
- Полин С.В., Ковалев М.В., Чередниченко М.М.* Про датування Бердянського кургану (за керамічними матеріалами) // Археологія. — 2000. — № 1. — С. 94—112.
- Поляков Ю.М.* Апофегей. — М., 2009.
- Ромашко В.А., Скорый С.А.* Близнец-2: скифский аристократический курган в Днепровском правобережном Надпорожье. — Днепропетровск, 2009.

Скорый С.А., Ромашко В.А. Об одном из аспектов скифской династической истории // Мат-лы Междунар. археол. конф. «Проблемы скифо-сарматской археологии Северного Причерноморья» (5-е Граковские чтения). — Запорожье, 2009. — С. 173—178.

Смолин В.Ф. Главная династия скифских царей по Геродоту // Гермес. — 1915. — 17.

Фиалко Е.Е. Хронологическая позиция Бердянского кургана // Чобручский археологический комплекс и вопросы взаимовлияния античной и варварских культур (IV в. до н. э. — IV в. н. э.). Мат-лы полевого семинара. — Тирасполь, 1997. — С. 56—57.

Фиалко О.Є. До питання про дату Бердянського кургану // Музейні читання. Мат-ли Міжнар. наук. конф., присв. 90-літтю з дня народження видатного українського археолога О.І. Тереножкіна. — К., 1998. — С. 98—101.

Надійшла 06.03.2012

Т.М. Кузнецова

БЕДНЫЙ ОРИК

В статье рассматриваются дискуссионные вопросы скифской археологии, связанные с реконструкцией хронологии правления скифских царей, известных по «Истории» Геродота.

Особое внимание обращается на методику сопоставления сведений письменных источников о скифских царях с археологическими данными. Отмечается, что единственно правильным принципом такого сопоставления, избранным большинством исследователей, является путь от наиболее известного к неизвестному, т. е. от археологической даты комплекса к истолкованию принадлежности погребенных, с которыми эти комплексы могли быть связаны, учитывая, что данные об исторических персонажах Скифии очень скудны.

На конкретных примерах показано, что отступления от рассмотренной методики могут привести к искажению искомого результата, а также подчеркивается, что в подобных сопоставлениях приоритетной должна оставаться дата кургана, базирующаяся на хронологии комплекса, так как только она позволяет связать археологию и историю Скифии.

Т.М. Kuznetsova

POOR ORIK

Disputable issues of the Scythian archaeology related to the reconstruction of chronology of Scythian kings' regency known from the Herodotus' «History».

Special attention is paid to comparison methods of the information from the written sources concerning the Scythian kings with the archaeological data. It is noted that the only right principle of such comparison, chosen by most of the scholars, is the rout from the most known to the unknown, i.e. from the archaeological date of the complex to the interpretation of the belonging of the buried with whom these complexes could be related, taking into account that the data about historic persons of Scythia are scarce.

It is shown on concrete examples that non-compliance with the methods discussed can lead to distortion of the result searched; it is also emphasized that in such comparisons the date of the barrow based on the complex chronology should stay in priority, because only the date allows connecting archaeology and the history of Scythia.